

УДК 159.95

**М. Казначеев**

*Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук  
України*

## **СПРИЙНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНИХ І ТЕХНОГЕННИХ РИЗИКІВ ГРОМАДСЬКІСТЮ В УМОВАХ ВІЙНИ**

**М. Kaznacheev**

### **PUBLIC PERCEPTIONS OF ENVIRONMENTAL AND TECHNOGENIC RISKS IN WAR CONDITIONS**

Повномасштабна російська агресія в Україні призвела не лише до загибелі та страждань людей, руйнування інфраструктури та інших матеріальних цінностей, а й до непоправної шкоди довкіллю, природним екосистемам, флорі, фауні, повітрю, земельним та водним ресурсам тощо. Значна кількість екологічно чутливих та техногенно небезпечних об'єктів опинилися в регіоні конфлікту та зонах активних бойових дій [1], інколи з непередбачуваними наслідками, зокрема промислові та військові об'єкти, об'єкти енергетичної інфраструктури, в тому числі атомні, теплові, гідроелектростанції та екологічно чутливі природні території (заповідні та природоохоронні території, унікальні біоценози), а кількість техногенних аварій та шкоди навколишньому середовищу через російське вторгнення така велика, що міжнародне співтовариство та уряд України оцінюють їх як екоцид [2] – «незаконні чи необґрунтовані дії, вчинені з усвідомленням того, що існує суттєва ймовірність заподіяння такими діями серйозної, широкомасштабної або тривалої шкоди навколишньому середовищу»[3]. Використання ж техногенних об'єктів, таких як атомні та теплові електростанції як засобів шантажу, дає право говорити і про екологічний тероризм [4]. Отже, крім вже існуючих у довоєнний час екологічних та техногенних загроз, таких як забруднення повітря та водойм, високий рівень радіаційної небезпеки в деяких регіонах, втрата біорізноманіття тощо, які потребували уваги, нині українське суспільство стикається з величезною кількістю нових, раніше невідомих екологічних та техногенних небезпек пов'язаних з широкомасштабною війною, або крайнім загостренням вже наявних негативних екологічних тенденцій на фоні війни.

Окреслена проблематика піднімає питання про специфіку сприйняття населенням екологічних та техногенних ризиків, адже збиток і втрати завжди реальні, але процеси оцінки ймовірності та характеру загроз, які до них призводять, а відповідно і обрання стратегії поведінки базуються на індивідуальних образах реальності та способах обробки інформації, адже як зазначав відомий дослідник в області психології ризику П.Словік: «небезпека реальна, але ризик – соціально сконструйований» [5, с. 689]. Загальновідомо, що між експертами та широкою громадськістю існують значні розбіжності щодо сприйняття ризиків [6, с. 64]. Якщо у першому випадку ми говоримо про оцінку ризиків, яка базується на вузьких технічних показниках та науковому підході, зі стандартизованими моделями та стратегіями оцінки, якими користуються експерти, то у другому – власне про сприйняття ризику широкою громадськістю, специфіка якого багато в чому зумовлена психологічними чинниками, оскільки на неї впливає широкий спектр афективних (емоцій, почуттів, настроїв), когнітивних (знання, когнітивні спотворення та евристики, індивідуальні особливості обробки інформації), контекстуальних (фреймінг інформації про ризики, наявність альтернативних джерел інформації), а також індивідуальних (особистісні якості, попередній досвід, вік, соціально-демографічні характеристики) факторів [7]. Сформовані уявлення про

загрозу можуть впливати на ставлення до неї, рішення та поведінку людей, навіть якщо реальні ризики мінімальні або навпаки – вести до недооцінки загрози, коли існують значні ризики [8]. Це може призводити до різноманітних негативних ефектів, таких як зростання кількості нещасних випадків і значного збільшення негативних наслідків для життя та здоров'я людини, пов'язаних з екологічними і техногенними факторами, як у період воєнного стану, так і після нього. Так, наприклад, неадекватне реальній загрозі сприйняття ризику може вести до ушкоджень та смерті отриманих внаслідок вибухів, використання аварійних будівель та інфраструктури, ігнорування чи недотримання правил техніки безпеки та нехтування рекомендаціями від органів влади при техногенних аваріях, стихійних лихах та інших надзвичайних обставинах пов'язаних з війною, використання забруднених та небезпечних ресурсів, таких як забруднена вода, залишки металу від зруйнованої техніки, забруднених вибухонебезпечними предметами ґрунтів тощо. Переоцінка ж загроз та надмірне, невідповідне дійсності сприйняття ризику, в свою чергу, може призводити до тривожних розладів, недовірі до інформації та рекомендацій від компетентних органів, паніки та інших форм стихійної масової поведінки та надмірної, нераціональної захисної поведінки, яка пов'язана з нею. Таким чином розуміння психологічної специфіки, яка обумовлює сприйняття ризиків громадськістю, грає важливу роль у процесі ризик-комунікації та ризик-менеджменту [9], особливо у воєнний час, коли мова йде не тільки про інформування населення, але й про проблему прогнозування реакції громадськості на загрози та оцінку населенням заходів щодо їх попередження або мінімізації, наприклад: евакуації з зараженої території, карантину, попередження про хронічні фактори ризику та способи захисної поведінки, заборону на використання ресурсів чи обмеження доступу до окремих територій тощо.

Отже, за нинішніх умов специфіка сприйняття екологічних та техногенних ризиків громадськістю постає вкрай актуальною проблемою для психології та соціальних наук, результати дослідження якої можуть бути використані не лише у окреслених вище ситуаціях, які пов'язані з воєнним станом та екстремними викликами до яких він призводить, але й при розробці стратегії комунікації щодо існуючих кризових екологічних тенденцій в Україні і світі, таких як: проблема зміни клімату, антропогенного забруднення, зникнення біорізноманіття, нераціонального використання ресурсів тощо, і в майбутньому, що буде вкрай актуально – у спрощенні комунікаційних стратегій щодо подолання негативних екологічних наслідків війни та впровадженні еко-зберігаючої поведінки на масовому рівні.

#### **Література**

1. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/informatsiya-pro-naslidky-dlya-dovkillya-vid-rosijskoyi-agresiyi-v-ukrayini-24-lyutogo-18-bereznaya-2022-roku/>
2. Gardashuk, T. Is Russian Aggression in Ukraine Ecocide?. *Envigogika*. 2022. 17. DOI: 10.14712/18023061.642.
3. STOP ECOCIDE FOUNDATION 2021. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. Commentary and code text. June 2021. URL: <https://www.stopecocide.earth/legal-definition>
4. Верховна Рада України. Ядерний шантаж росії на територіях українських АЕС напередодні чергових сесій Генеральної конференції МАГАТЕ та Генеральної асамблеї ООН є черговим свідченням терористичної суті російської федерації. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/228167.html>
5. Slovic P. Trust, emotion, sex, politics, and science: surveying the risk-assessment battlefield. *Risk Anal.* 1999. Aug;19(4):689-701. doi: 10.1023/a:1007041821623. PMID: 10765431.

6. Etkin, D. Disaster theory: an interdisciplinary approach to concepts and causes. Butterworth-Heinemann. 2014. 386 p.
7. Siegrist M, Árvai J. Risk Perception: Reflections on 40 Years of Research. Risk Analysis. 2020. 40 (S1), p. 2191–2206. doi:10.1111/risa.13599
8. Sandman, Peter M. “Crisis Communication Best Practices: Some Quibbles and Additions.” Journal of Applied Communication Research. 2006. 34 (3), p. 257–262. doi:10.1080/00909880600771619
9. Renn, O.; Benighaus, C. Perception of technological risk: Insights from research and lessons for risk communication and management. J. Risk Res. 2013, 16, p.293–313

УДК 323.28: 623.454.3

**О. Кошарна, канд. хім. наук**

*експертка з питань ядерної енергетики та ядерної безпеки, член ГО «Українське ядерне товариство»*

## **ЯДЕРНИЙ ТЕРОРИЗМ РОСІЇ В УКРАЇНІ – ЗАГРОЗА ВСЬОМУ СВІТУ**

**О. Kosharna, Ph.D**

### **CHRONICLES OF NUCLEAR TERRORISM OF THE RUSSIA IN UKRAINE**

Широкомасштабне вторгнення росії в Україну відбувалося з боку кордону з Республікою Білорусь. В результаті, 24 лютого 2022 року всі об'єкти, розташовані в зоні відчуження: сховища відпрацьованого ядерного палива СВЯП-1 і СВЯП-2, новий безпечний конфаймент об'єкта "Укриття", енергоблоки №№1,2,3 ЧАЕС, Централізоване сховище відпрацьованого ядерного палива (ЦСВЯП), Центральне підприємство з поводження радіоактивним відходами, сховища радіоактивних відходів (Буряківка та інші) були захоплені російськими військами.

Державна інспекція ядерного регулювання України поінформувала Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) про втрату контролю над ядерними та радіаційними об'єктами в зоні відчуження Чорнобильської АЕС внаслідок військового нападу.

Автоматичну систему радіаційного контролю в Зоні та на об'єктах було відключено. За період окупації двічі переривалося зовнішнє енергопостачання підприємств у Зоні, працювали резервні дизельні генератори.

За даними українських державних органів на кінець лютого російськими військами планувалося захоплення Запорізької АЕС і Південноукраїнської АЕС.

На промисловому майданчику ЗАЕС розташовані 6 енергетичних ядерних енергоблоків з реакторами ВВЕР-1000 та ядерна установка: сухе сховище відпрацьованого ядерного палива (СВЯП).

ЮУАЕС має 3 енергоблоки з реакторами ВВЕР-1000 – у складі південноукраїнського енергетичного комплексу, до якого входять також Ташлицька гідроакумулююча електростанція та Олександрівська гідроелектростанція. Після жорстокого бою під м. Вознесенськ Миколаївської області колона російських військ була зупинена за 40 км від міста Южноукраїнськ.

У ніч з 3 на 4 березня 2022 року після обстрілу російськими військами була окупована ЗАЕС.

Обстріляні важким озброєнням і прямою наводкою адміністративний корпус ЗАЕС і навчально-тренувальний центр. Виникла пожежа на першому осередку дизель генератора енергоблока №1.